

ОСОБЛИВОСТІ ОРІЄНТАЦІЇ МАТЕРІАЛУ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ

© Гриневич Т.Б., 2012

Проаналізовано особливості викладання історії України для студентів вищих навчальних закладів економічного профілю навчання. Пропонується зацікавлення студентів вивченням історії через інтеграцію її навчального матеріалу із економічними дисциплінами. Наводяться приклади навчальних тем та проблем де можливо поєднати історію України із економічною проблематикою.

Ключові слова: інтеграція, зацікавлення, історія України, економічні процеси.

T. B.Hrynevych

Lviv Polytechnic National University

FEATURES OF TARGET MATERIAL IN TEACHING THE HISTORY OF UKRAINE FOR STUDENTS OF ECONOMICS EDUCATION

The article analyzes the features of teaching the history of Ukraine for university students studying economics. A student interested in studying history through the integration of educational material with economic disciplines. Examples of training topics and issues where possible to combine the history of Ukraine on economic issues.

Key words: integration, interest, history of Ukraine, economic processes.

Постановка проблеми. У сучасній вищій освіті дедалі вагомніше місце посідає розвиток економічних напрямків навчання. Не випадково умови новітнього світу диктують постійне розширення та оновлення кваліфікованих кадрів у різних галузях господарського життя країни, адже саме економіка є найдинамічнішою сферою людської діяльності. Активний інформаційно-технічний розвиток вимагає постійної адаптації до нового середовища також і змісту освіти та навчальних методологій. Важливим питанням під час розроблення навчальних програм виступає окреслення місця серед них обов'язкових у здобутті вищої освіти дисциплін. Одним із таких предметів є історія України. Тому необхідним є визначення особливостей викладання її курсу для студентів неісторичних, а зокрема економічних, спеціальностей. Однією із наріжних проблем у вирішенні таких питань є окреслення можливих напрямків орієнтації навчального матеріалу з історії для оптимальнішого виконання освітніх завдань як у сфері гуманітарного, так і пріоритетного економічного знання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що у сучасній науково-методологічній та освітній літературі чимало уваги присвячується проблемі визначення змісту освіти. Зокрема визначаються і завдання з вивчення у вищих навчальних закладах обов'язкових нормативних курсів із різноманітних гуманітарних дисциплін. Значне місце серед них відводиться і викладанню навчального предмета «Історія України». Мета, завдання та основна проблематика під час набуття

знань, вмінь та навиків із курсу окреслюється у численних навчальних та робочих програмах, розроблених як за участю Міністерства освіти, так і у самих навчальних закладах [6]. У багатьох публікаціях також розглядали проблеми викладання історії України для студентів негуманітарних спеціальностей. Такими між іншими є статті Я. А. Федоренка [11]. Є низка дотичних публікацій російських дослідників, які стосуються подібних проблем у російських вишах [9]. Втім серед сучасної літератури немає праць, присвячених саме проблемі орієнтації навчального матеріалу з історії України для студентів економічного профілю навчання.

Цілі статті. Для сучасної навчально-методологічної науки необхідним є заповнення прогалини через відсутність публікацій, присвячених проблемі орієнтації навчального матеріалу з курсу історії України для освітніх потреб студентів економічного профілю навчання. Необхідним є висвітлення тем та проблем де можливим є інтеграція історії та економічних дисциплін, показати можливі шляхи викладання та застосування конкретних навчальних прийомів під час вивчення економічної проблематики у загальному курсі історії України.

Виклад основного матеріалу. При викладанні курсу історії України важливою є проблема зацікавлення студентів навчальним матеріалом. Виконання такого завдання є особливо складним, адже у ВНЗ неісторичного, та й навіть негуманітарного напрямку освіти історія часто розглядається як «другорядний» предмет, який має дуже мало дотичного до основних профільних предметів. Самі студенти, визначаючись у своїх навчальних пріоритетах, часто не виявляють особливого зацікавлення до історичної проблематики.

Виправити таке становище можна шляхом інтеграції змісту навчального матеріалу історії України із проблематикою, що розглядається під час вивчення різноманітних економічних дисциплін. За допомогою цього студенти не лише набувають необхідних знань про минуле мешканців українських земель, але й поглиблюють на конкретних історичних фактах знання про економічні процеси. Це своєю чергою приближує студентам і сам зміст економічних предметів через зіставлення теоретичного матеріалу із проблематикою історії економічних процесів у їх нерозривній єдності із загально-історичним процесом розвитку політичної, суспільної та культурної сфер людського існування. Можливим виступає розгляд динаміки економічних процесів на значному часовому проміжку, сприяє відчуттю їх історичної реальності та значимості для всього процесу суспільного розвитку.

Під час викладання теми «Виникнення та формування державності на українських землях. Українська державність княжої доби» слід звернути увагу на ключові проблеми та поняття з історії раннього етапу розвитку економічних відносин. Зокрема такими виступають окреслення термінів привласнюючої та відтворюючої форми господарств. Можна також звернути увагу студентів на проблему залучення українських земель у систему міжнародної торгівлі античного світу. Для цього слід використати дані археології про функціонування ремісничих та торговельних центрів в грецьких містах-колоніях Північного Причорномор'я. Також вказується, що народи Великої Скіфії та Сарматії, племена черняхівської та зарубинецької археологічних культур були включені у мережу масштабної торгівлі на землях пограниччя елліністичного та римського світу.

До періоду Київської Русі студентам слід навести цікаві факти про функціонування трансконтинентальних торговельних шляхів, як «шляху із варяг у греки», волзького торгового шляху та шовкового шляху. Перші приклади «протекціоністської» політики у економіці можна показати на заходах київських князів у їх відносинах із Візантією з урегулювання торговельних відносин. Важливим є наголошення студентам на понятті «натурального господарства», означення особливостей його функціонування. Необхідно звернути увагу на перших фактах появи та обігу грошей на українських землях. Наочністю для студентів можуть бути ілюстрації, що зображають давньоруські гривні та монети. Слід також наголосити на особливостях підприємницької діяльності в часи Київської Русі – на функціонуванні ринків, ремісничих центрів. Особливо цікавою та важливою проблемою, яку навіть можна винести для окремої науково-дослідницької індивідуальної роботи студентів, є питання діяльності та суспільної ролі особливої середньовічної соціальної групи підприємців – купців, що займали дуже вагомe становище у структурі соціуму Давньої Русі.

Для самостійної підготовки студентів серед інших праць можна рекомендувати використання «Історії Української РСР» [3].

При вивченні теми «Українські землі в складі іноземних держав (XIV–XVI ст.). Україна в XVI – першій половині XVII ст.» слід звернути увагу на проблемі переорієнтації торговельних шляхів, функціонуванні нових міських центрів, як осередків ремесла та торгівлі. Це можна проілюструвати прикладами життя населення Львова, Кам'янець-Подільського, Києва чи Каффи. Необхідним є акцентування на нових умовах розвитку економічних процесів на українських землях через їх залучення у середовище західноєвропейських відносин чи у господарське життя Східної Європи, Балкан та Близького Сходу. Слід звернути увагу студентів на появі нових явищ економічного життя як цехової організації ремісничої діяльності, купецьких гільдій, функціонуванні феодального господарства. Для підготовки студентам можна рекомендувати монографію О.Русиної «Україна під татарами і Литвою» [8; с. 241–264], та том «Історії України-Руси» М. Грушевського присвячений соціально-економічному життю в XIV–XVII ст.

Вивчаючи тему «Козацько-гетьманська держава. Знищення російським самодержавством української державності», треба звернути увагу на існуванні в Україні XVI–XVIII ст. різних форм господарства, як козацького хутірно-фермерського господарства, так і великого магнатського латифундіального та фільваркового господарств, а також на проблемі їх протиборства. Треба звернути увагу, що це протистояння значною мірою лежало в основі і самого соціального конфлікту на Україні та призводило до козацьких повстань. Також цікавим є і показ особливостей функціонування фільваркових господарств, запровадження ними нових форм господарювання, їх орієнтація на масштабну зовнішню торгівлю на ринках Західної Європи. Своєю ж чергою, при вивченні суспільного життя Гетьманщини XVII–XVIII ст. треба звернути увагу на особливостях економічного життя козацького соціуму – торгівлі та ремеслі, нових товарах та обігу грошей, специфіці міського життя у регіоні. У цьому занятті студентам слід рекомендувати розглянути дослідження Н. Яковенко про становище вищих та середніх верств населення України в окреслений період [14], та розділу авторства В. Щербака, присвяченому козацькому землеволодінню в «Історії українського козацтва» [10; с. 83–97].

У темі «Національно-державницька думка в часи перебування України під владою Російської та Австро-Угорської імперій» треба звернути увагу студентів на фундаментальних змінах, що відбулись у економіці протягом XIX ст. Важливо наголосити на проблемі взаємозв'язку господарського життя із існуванням кріпацтва та панщини, а також на суспільно-економічних перетвореннях що відбулись після скасування феодальної залежності селян у Галичині та на Наддніпрянщині. Особливої уваги заслуговують питання індустріальної революції на Україні в XIX – на початку XX ст. Студентам треба дати визначення поняття «індустріальна революція», показати особливості її протікання на українських землях та наслідки для економічного та суспільного життя українського народу. При роботі з картою можна показати формування спеціалізованих господарських регіонів в Україні, акцентувати на фактах витоків сучасного економічного районування ще у відносинах XIX ст. До проблем суспільно-економічного життя слід додати питання розвитку урбанізаційних процесів та появи нових соціальних прошарків робітників та міщан-«буржуа». Інтегрування економічних навчальних дисциплін з історією України можна здійснити при вивченні поняття економічних криз через висвітлення перебігу першої світової економічної кризи початку XX ст. Цікавими для студентів можуть бути факти переорієнтації торгівлі Російської імперії у XIX ст. на шляхи через чорноморське побережжя, ролі у суспільно-економічному житті регіону нових міст-портів у Причорномор'ї, наприклад міста із статусом «порто франко» Одеси. Студенти можуть скористатись для підготовки монографією Я. Грицака присвяченій історії України XIX–XX ст. [2].

При викладанні теми «Українська національна революція 1917–1921 рр. Відновлення державності України» слід звернути увагу на проблемах особливостей економічної політики Центральної Ради, Гетьманату, Директорії та ЗУНР. Важливим є наголошення на питанні взаємозв'язку цих їх заходів із подальшими наслідками політичного та суспільного становища української влади у різні періоди. Також на окрему увагу заслуговує вивчення проблеми економічної політики більшовиків – «воєнного комунізму». Студенти можуть самостійно провести невелике дослідження взаємозв'язків

ідеології більшовиків із їх заходами у економічному житті, проаналізувати особливості утопічних проектів побудови нових суспільних відносин. Тут доцільно звернути студентів до багатой як джерельної бази, що представлена юридичними актами та мемуарами, так і широкою літературою досліджень української революції 1917–1921 рр.

У темі «Основні закономірності розвитку державності України у міжвоєнний період та період Другої світової війни (1939–1945 рр.)» необхідно звернути увагу на вивченні особливостей економічної політики радянської влади у періоди НЕПУ та сталінської індустріалізації і колективізації. Студентам треба наголосити на специфіці економічних відносин в умовах функціонування в тоталітарній класовій державі командно-адміністративної та планової системи регулювання. Студентам можна запропонувати написати творчо-дослідницьку роботу у стилі есе «Що було б якби у Радянському Союзі не була згорнута «нова економічна політика». Важливим є вивчення студентами особливостей перебігу та наслідків сталінської індустріалізації та колективізації, їх взаємозв'язку із ідеологією сталінського режиму. З іншого боку, треба звернути увагу на економічному житті українських земель у складі II Речі Посполитої польської, Чехо-Словаччини та Румунії де панували вільні капіталістичні ринкові умови господарювання. При вивченні проблеми економічної політики радянської влади доцільним є звернення до підручника «Політична історія XX століття» [7].

Студенти при вивченні теми «Визначальні тенденції розвитку української державності в умовах тоталітарної радянської системи» повинні оволодіти знаннями про наслідки для економіки України Другої світової війни, а також про особливості періоду відбудови, що призвів до значних суспільно-економічних перетворень у країні. Також важливим є вивчення специфіки економічних експериментів та новацій у господарському житті республіки за панування М. Хрущова. На особливу увагу заслуговує вивчення проблеми розвитку економічних процесів та суспільного життя за умов «застою». Студенти повинні зрозуміти причини такого явища та його доленосні наслідки. Можна запропонувати студентам написати есе на тему «Життя громадян СРСР в часи «застою», в якому необхідним буде висвітлення економічного аспекту його проявів.

Вивчаючи тему «Україна на шляху побудови незалежної держави», студенти повинні набути знань про особливості перехідного етапу розвитку економічних процесів від соціалізму до ринкової економіки. Цікавим було б здійснення порівняльного аналізу різноманітних проектів та політичних курсів, що вводились у різних посткомуністичних країнах та проілюструвати можливості їх здійснення в умовах України. Маючи певні знання із економічних дисциплін студенти можуть написати дослідження-розвідки про розвиток різних сторін економічного життя незалежної української держави. При вивченні економічної проблематики в історії України XX ст. серед інших студентам слід рекомендувати підручник з економічної історії під редакцією Б.Лановика [5].

Висновки. Отже, наведені проблематика та приклади показують широкі можливості для орієнтації навчального матеріалу з історії України для приближення його для потреб та інтересів студентів економічного профілю навчання. Інтеграція із економічними дисциплінами дозволить наблизити для студентів знання та навички як з економічних навчальних курсів, так і з історії України, через ілюстрацію на конкретних прикладах різних явищ економічного життя. Це своєю чергою сприятиме розширенню загальноінтелектуального кругозору студентів, їх зацікавленості вивченням як профільних економічних дисциплін, так і курсу «Історії України».

Перспективи подальших досліджень. Цю статтю можна розширити багатьма іншими прикладами інтеграції навчального матеріалу та розвинути у ґрунтовне монографічне дослідження, яке б ширше висвітлювало як самі проблеми змісту історичної освіти у вищих економічного профілю навчання, так і розбудовувало методологічну базу роботи в окресленому напрямку освітньої діяльності.

1. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11–17. 2. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. – К., 1996. – 360 с. 3. Іс-

торія Української РСР. Т. 1. Первіснообщинний лад. Виникнення і розвиток феодалізму. кн. 1. – К.: Наук. думка, 1977. – 444 с. 4. Кривоножко А. Преподавание истории в ВУЗах. – Самара: Альтер-ПРЕСС, 2004. – 216 с. 5. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна історія України і світу – К.: Вікар, 1999. – 737 с. 6. Навчальна програма навчальної дисципліни «Історія України» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напрямків підготовки: «Фінанси і кредит», «Маркетинг», «Облік і аудит», «Міжнародна економіка». – Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут підприємництва та перспективних технологій. Кафедра гуманітарної підготовки, 2011. 7. Політична історія XX століття: Навч. посібник / В. Ф. Салабай, Л. О. Панчук, Я. А. Титаренко та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 376 с. 8. Русина О.В. Україна під татарами і Литвою. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 320 с. 9. Трохименко Н.Р., Саблюкіна И.М. Историческое образование. – М.: ARIS, 2006. – 246 с. 10. Щербак В.О. Козацьке землеволодіння // Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – С. 87–93. 11. Федоренко Я.А. Нові підходи до викладання історії у вищих навчальних закладах негуманітарного профілю // Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. «Ключові проблеми сучасної науки», 17–25 квітня 2011. – Т. 10. – Софія: «Бял ГРАД БГ», 2011. – С. 6–8. 12. Цубов Л.В., Мандзяк В.П., Божко Н.М. Історія України: Навч.-метод. посібник для студентів всіх напрямків. – Львів: Вид. відділ Інституту підприємництва та перспективних технологій при Нац. ун-ті „Львівська політехніка”, 2008. – 256 с. 13. Яковенко Н. Вступ до історії. – К.: Критика, 2007. – 368 с. 14. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. – К.: Критика, 2008. – 472 с.